

УДК 796.052.24:796.323.2

ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТАКТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В НАПАДІ ЮНИХ БАСКЕТБОЛІСТІВ

Андрій БАЗІЛЕВСЬКИЙ, Іван ГЛАЗИРІН

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація. На основі кореляційного аналізу визначені основи становлення тактичного мислення в нападі юних баскетболістів. Встановлено, що тактичне мислення баскетболістів формується лише у процесі ігрової діяльності гравців і на базі високих показників операційного та просторового мислення.

Ключові слова: асоціативне, абстрактне, логічне, операційне, просторове і тактичне мислення, баскетболісти, кореляційний аналіз, автоматизована методика.

Постановка проблеми. Аналіз науково-методичної літератури [3, 4] дозволяє стверджувати про залежність ефективності виконання тактичних дій від рівня психофізіологічних функцій організму гравців.

Оволодіння тактичною майстерністю передбачає участь усіх психічних процесів при домінантній ролі мислення у спортивних іграх, яке прийнято називати тактичним [5].

Розглядаючи проблеми формування тактичного мислення юних баскетболістів, Ж.О. Цимбалюк [6] виділяє вплив на ці процеси їх вікових особливостей, а Л.С. Фролова та І.Д. Глазирін [1, 2] при цьому виокремлюють ще показники сприймання та просторове й логічне мислення, але в дослідженнях з гандболістками.

Досліджень щодо впливу психофізіологічних чинників на формування тактичного мислення юних баскетболістів ми не виявили, що і стало підтвердженням актуальності нашої роботи.

Мета. Дослідити основи формування тактичного мислення в нападі баскетболістів 10 – 17 років.

Організація та методика дослідження. У дослідженнях брали участь 160 баскетболістів 10 – 17 років. У кожній віковій групі було по 20 спортсменів. Показники мислення досліджувалися за допомогою методики «Інтест», яку розробили Л.М. Козак та В.А. Єлизаров [7]. Тактичне мислення вивчалось з використанням комп'ютерної програми «BasketTest» [9].

Аналіз процесів становлення абстрактного, асоціативного, логічного, операційного та просторового мислення в баскетболістів 10 – 17 років засвідчив особливості його вікової динаміки (табл. 1). Так, формування абстрактного мислення в юних баскетболістів відбувалося більшою мірою поступово, з річними приростами його коефіцієнтів у межах від 0,30 до 4,86% ($p > 0,05$).

Але можна виокремити два періоди значного удосконалення показників цього виду мислення в досліджуваного контингенту спортсменів – у 12 та 14 років, коли одразу воно поліпшилося на 8,29% з $40,00 \pm 3,07$ до $48,29 \pm 2,26$ ($p < 0,05$) і на 6,78% з $53,55 \pm 2,30$ до $60,33 \pm 2,27$ ($p < 0,05$) відповідно.

З цього випливає, що вікове формування абстрактного мислення гравців відбувалося поступово, з незначними річними приростами його коефіцієнтів, за винятком періоду істотного збільшення цих розумових функцій у 12 та 14 років.

Розвиток асоціативного мислення в юних баскетболістів також характерний двома періодами значних приростів показників ($p < 0,05$) – з 12 до 13 років та з 16 до 17 років відповідно з $28,57 \pm 1,59$ до $35,48 \pm 1,21$ і з $40,40 \pm 2,20$ до $50,86 \pm 1,80$ %. Інші вікові періоди стосовно удосконалення асоціативного мислення менш сприятливі, бо прирости його коефіцієнтів були в межах 0,86–4,08% за рік.

Тобто, активне становлення асоціативного мислення баскетболістів 10 – 17 років відбувалося впродовж двох сенситивних періодів – у 13 та 17 років. Інші досліджувані вікові групи досліджуваного контингенту характеризуються спокійною динамікою формування асоціативного мислення.

Таблиця 1

**Показники деяких різновидів мислення та коефіцієнта тактичного мислення
в нападі баскетболістів 10-17 (M±m)**

Вік (роки)	Абстрактне (%) n=20	Асоціативне (%) n=20	Логічне (%) n=20	Операційне (%) n=20	Просторове (%) n=20	Коеф. такт. мис.(%) n=20
10	40,30±2,52	26,06±2,26	64,85±2,18	57,88±3,28	24,23±3,63	31,54±1,55
11	40,00±3,07	26,92±2,24	60,38±2,53	76,54±3,77*	26,91±3,98	36,12±1,63
12	48,29±2,26*	28,57±1,59	73,71±2,90*	81,71±2,26	33,32±3,35	41,18±1,34*
13	53,55±2,30	35,48±1,21*	81,94±1,88*	79,03±2,83	29,01±4,01	46,43±1,41*
14	60,33±2,27*	35,66±2,33	87,67±1,96*	81,67±3,00	45,56±2,99*	56,21±1,33*
15	61,58±3,77	36,32±2,78	90,53±2,09	78,95±3,58	47,36±3,89	62,33±1,97*
16	60,00±2,52	40,40±2,20	92,80±1,58	85,60±2,58	65,36±3,03*	68,21±1,54*
17	64,86±1,71	50,86±1,80*	93,71±1,24	88,57±1,17	74,31±2,39*	71,85±1,88

Примітка. * – достовірна різниця з попередньою віковою групою на рівні $p < 0,05$ за t-критерієм Стьюдента.

Операційне мислення у гравців цієї ігрової діяльності інтенсивно розвивалося тільки з 10 до 11 років, коли його показники одразу зросли на 18,66% (з 57,88±3,28 до 76,54±3,77%) ($p < 0,05$). Потім від 11 до 17 років коефіцієнт операційного мислення збільшився ще на 12,03%, але вже без значних річних його приростів.

З цього випливає, що поліпшення операційного мислення юних баскетболістів найбільш виражено від 10 до 11 років, а подальша динаміка коефіцієнтів цієї розумової функції була незначною.

У розвитку логічного та просторового мислення, на відміну від описаних вище розумових процесів, спостерігалися три чутливі періоди, де відзначалися відчутні прирости їх коефіцієнтів ($p < 0,05$). Так, наприклад, значні поліпшення логічного мислення припадали на 12, 13 та 14 років, зокрема від 11 до 12 років – з 60,38±2,53 до 73,71±2,90%, від 12 до 13 років – з 73,71±2,90 до 81,94±1,88%, від 13 до 14 років – з 81,94±1,88 до 87,67±1,96%. Слід також звернути увагу на незначне його зниження в 11 років. Прирости просторового мислення відбувалися в більш старшому віці юних баскетболістів – у 14 (на 16,55%), 16 (на 18%), та 17 (на 8,95%) років, про що свідчать такі показники відповідно 45,56±2,99%, 65,36±3,03% і 74,31±2,39%.

Якщо характеризувати сумарні вікові прирости різновидів мислення в баскетболістів 10 – 17 років, то можна відзначити найвищі значення стосовно становлення просторового мислення 50,08% (у 10 років 24,23±3,63, а в 17 років 74,31±2,39%). Сумарний же приріст коефіцієнтів операційного мислення становив 30,69%, логічного – 28,86%, асоціативного – 24,80% і абстрактного – 24,56%.

Отже, аналіз показників різновидів мислення в юних баскетболістів виявив, що становлення їх розумових процесів відбувалося поступово, з віком, за винятком чутливих періодів, де спостерігалися значні поліпшення коефіцієнтів мислення. Це говорить про те, що накопичені дані попереднього досвіду – відчуття, сприйняття, уявлення та раніше набуті теоретичні знання – впливають на формування мислення юних гравців, що також підтверджує у своїх дослідженнях О.В. Степаносова [8]. Крім того, отримані дані підтверджують дослідження І.Д. Глазиріна [10], які були проведені не зі спортсменами. Цей факт може бути підставою вважати, що ігрова діяльність не є чинником впливу на формування абстрактного, асоціативного логічного, операційного та просторового мислення юних баскетболістів.

У результаті отриманих даних контролю тактичного мислення в нападі юних баскетболістів, ми встановили, що його коефіцієнт тактичного мислення у спортсменів з 10 до 11 років

збільшився, але не значно. Проте зі збільшенням ігрового досвіду, починаючи від 12 до 16 років, спостерігалися значні прирости цього показника ($p < 0,05$). Так, від 11 до 12 років коефіцієнт збільшився на 5,06% і становив $41,18 \pm 1,34\%$; до 13 років – на 5,25% ($46,43 \pm 1,41\%$). У 14 років спостерігався найбільший приріст показників тактичного мислення у нападі – 9,78%. Дані продовжували збільшуватись у 15 та 16 років відповідно на 6,12% ($62,33 \pm 1,97\%$) та 5,88% ($68,21 \pm 1,54\%$). Віковий період 17 років характерний лише незначним поліпшенням коефіцієнта тактичного мислення юних баскетболістів.

У результаті проведеного кореляційного аналізу між деякими різновидами мислення та коефіцієнтом тактичного мислення в нападі баскетболістів 10 – 17 років ми встановили, що залежність з абстрактним мисленням у спортсменів характеризується слабким зв'язком з 10 до 12 років, та середнім зв'язком – з 13 до 17 років, при цьому достовірна кореляція відзначалася лише в 17 років, де його коефіцієнт становив 0,50 (табл. 2).

Таблиця 2

**Взаємозв'язок коефіцієнта тактичного мислення
в нападі юних баскетболістів із різновидами мислення ($M \pm m$)**

Вік	Абстрактне (%) n=20		Асоціативне (%) n=20		Логічне (%) n=20		Операційне (%) n=20		Просторове (%) n=20	
	0,18	слабкий	0,39	середній	0,16	слабкий	0,34	середній	0,21	слабкий
10	0,18	слабкий	0,39	середній	0,16	слабкий	0,34	середній	0,21	слабкий
11	0,17	слабкий	0,38	середній	0,20	слабкий	0,35	середній	0,24	слабкий
12	0,24	слабкий	0,42	середній	0,22	слабкий	0,41	середній	0,40	середній
13	0,39	середній	0,44	середній	0,25	слабкий	0,44	середній	0,63	середній
14	0,33	середній	0,39	середній	0,24	слабкий	0,55	середній	0,71	сильний
15	0,34	середній	0,34	середній	0,24	слабкий	0,57	середній	0,72	сильний
16	0,41	середній	0,35	середній	0,20	слабкий	0,62	середній	0,76	сильний
17	0,50	середній	0,34	середній	0,18	слабкий	0,71	сильний	0,78	сильний

Отримані дані кореляції з асоціативним мисленням, свідчать про їх середній вірогідний взаємозв'язок в усіх обстежуваних у період від 12 до 13 років відповідно 0,42 та 0,44. У зв'язках логічного й тактичного мислення у нападі сильних кореляційних зв'язків ми не виявили. Взаємозв'язок коефіцієнта тактичного мислення в нападі юних баскетболістів з операційним мисленням був на рівні середнього від 10 до 16 років, а в 17 років відповідав сильному. У цьому випадку можна відзначити достовірні кореляційні зв'язки від 13 до 17 років, що свідчить про істотну залежність формування тактичного мислення в нападі баскетболістів цих вікових груп, від становлення їх операційного мислення.

Але найбільш виражена взаємозалежність коефіцієнта тактичного мислення в нападі була з просторовим мисленням, де спостерігався середній і сильний достовірний зв'язок з 13 до 17 років на рівні від 0,63 у 13 років до 0,78 у 17 років.

Отже, основою формування тактичного мислення в нападі баскетболістів 12 – 17 років є високий рівень розвитку операційного і просторового мислення та досвід ігрової діяльності юних спортсменів.

Висновки.

1. У формуванні різновидів мислення баскетболістів 10-17 років відмічалася позитивна, хвилеподібна, динаміка, з періодами їх значних приростів, які можна вважати чутливими:

- один період у формуванні операційного мислення в 11 років;
- два періоди у становленні абстрактного та асоціативного мислення, відповідно у 12 та 14 років і у 13 та 17 років;
- три періоди у формуванні логічного і просторового мислення, відповідно з 12 до 14 років та в 14, 16, і 17 років.

2. Активний розвиток тактичного мислення в нападі юних баскетболістів розпочинався у 12 років і продовжувався до їх 16 річного віку.

3. Характер кореляцій коефіцієнта тактичного мислення в нападі юних баскетболістів із різновидами мислення показав достовірні середні і сильні його зв'язки з операційним і просторовим мисленням від 13 до 17 років.

4. Основами формування тактичного мислення баскетболістів 10 – 17 років є не менш ніж дворічний ігровий досвід і високий рівень розвитку операційного та просторового мислення.

Список літератури

1. Фролова Л. С. Методика діагностики спеціальних розумових здібностей гандболісток / Фролова Л. С., Глазирін І. Д. // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2008. – № 1. – С. 109-113.

2. Фролова Л. С. Морфофункціональні та психофізіологічні критерії первинного й основного відбору в жіночому гандболі / Фролова Л. С. Глазирін І. Д. // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2008. – Т. 3. – С. 345-349.

3. Полишкис М. С. Тактическая подготовка юных футболистов: метод. разработ. для студ. ГЦОЛИФКа. – М.; 1984. – 20с.

4. Пшибильські В. Комплексний контроль у системі багаторічної підготовки футболістів дитячого та юнацького віку: автореферат дис. ... д-ра наук з фіз. виховання і спорту / Пшибильські Войцех; УДУФВ : с, 1998. – 30 с.

5. Режим доступу: <http://ua.textreferat.com/referat-10566-4.html>

6. Цимбалюк Ж. О. Вплив основних властивостей нервової системи на розвиток тактичного мислення юних баскетболісток / Цимбалюк Ж. О. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. пр. / за ред. С. С. Єрмакова. — Х., 2003. — N 13. — С. 12-18.

7. Козак Л. М. Автоматизированная система определения характеристик интеллектуальной и эмоциональной составляющих психического статуса здоровья человека / Козак Л. М., Елизаров В. А. // Укр. ж-л. Мед. техніки і технології. – 1995. – № 3. – С. 59-66.

8. Степаносова О. В. Современные представления об интуиции // Вопросы психологии. – 2003. – № 4. – С. 133–143.

9. Базілевський А. І. Методика контролю тактичного мислення баскетболістів / Андрій Базілевський, Іван Глазирін // Спортивний вісник Придніпров'я. – № 2. – 2010. – с. 214-216.

10. Глазирін І. Д. Механізми біологічного дозрівання дітей пубертатного періоду : монографія. – Черкаси : Вертикаль, 2010. – 168 с.

ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ТАКТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ В НАПАДЕНИИ ЮНЫХ БАСКЕТБОЛИСТОВ

Андрей БАЗИЛЕВСКИЙ, Иван ГЛАЗЫРИН

Черкасский национальный университет имени Богдана Хмельницкого

Аннотация. На основе корреляционного анализа определены основы формирования тактического мышления в нападении юных баскетболистов. Установлено, что тактическое мышление баскетболистов формируется только в процессе игровой деятельности игроков и на основе высоких показателей операционного и пространственного мышления.

Ключевые слова: ассоциативное, абстрактное, логическое, операционное, пространственное и тактическое мышление, баскетболисты, корреляционный анализ, автоматизированная методика.

**THE FUNDAMENTALS OF FORMING TACTICS THINKING IN FORWARDS
OF YOUNG BASKETBALL PLAUERS**

Andrij BAZYLEVSKY, Ivan HLAZYRIN

Cherkassy State University named after Bogdan Khmelnitsky

Annotation. The fundamentals of forming tactics thinking in forwards of young basketball players were found on the basis of corelation analysis. Basketball players' tactics thinking was discovered to be formed only in the process of game activity of the players and on the basis of high indexes of operative and space thinking.

Key words: assossiation, abstract, logic, operative, spase and tactics thinking; basketball plauers, corelation analysis, automated methods.